

Välimerkkivillitystä

1. Ylioppilastutkinnon äidinkielen ko-
keiden arvostelija joutui kuluneena ke-
väänä toteamaan, että puoli- ja kaksois-
pisteen käyttö on oppikouluissamme enti-
sestään lisääntynyt. Onpa siinä menty
aivan tolkuttomuuksiin.

Näytteeksi erään helsinkiläiskokelaan
aine teemasta »Synti, katumus ja anteeksi-
anto kristillisessä uskonelämässä»:

*Elämme keskellä rauhattomuutta — rau-
hattomuus asuu usein sisimmässämme. Meidän
on vaikea päättää asioita; olemme epävarmoja;
masennumme helposti ja tuijotamme itseämme.
Emme elä Vapahtajan yhteydessä.*

*Noin kaksituhatta vuotta sitten kaikui ilo-
sanoma Beetleheimissä: teille on tänä päivänä
syntynyt Vapahtaja, joka on Jeesus Kristus.
Profeetat ennustivat Jeesuksen syntymää; juu-
talaiset odottivat Messiasia; Jumala valmisti
ihmisille pelastuksen. Jeesuksen ristinkuolema
ja ylösnousemus ovat kristillisen uskon perusta:
Vapahtaja elää ja toimii nyt! Saamme omis-
taa kristinuskon salaisuuden — se on meidän.
Uskon avulla löydämme yhteyden Kristukseen;
usko yhdistää myös ihmisiä. Yksinäisyys ei ole
ongelmamme — meillä on toisemme. Paavali
sanoo: »Usko on luja luottamus siihen, mitä
toivotaan.» Jumalan tahto on, että me luo-
tamme Häneen ja tuomme murheemme Hänen
eteensä rukouksin.*

*Synti tuli maailmaan ihmisten lankeemuksen
kautta: Aatami ja Eeva söivät kielletyn puun
hedelmiä. Monet kysyvät: miksi meidän on
kärsittävä ensimmäisten ihmisten lankeemuksen
tähden? Kaikki ovat heikkoja ja vajavaisia;
kukaan meistä ei olisi pystynyt vastustamaan
kielletyn hedelmän maistamista. Rikkomus
tuottaa lyhytaikaista iloa; rikkomus on hou-
kutteleva, mielenkiintoinen ja pettävä. Käskyjen
rikkominen aiheuttaa kärsimystä — kymmenen
käskyä ovat elämää suojelevia käskyjä. Vihol-
isuus Jumalaa vastaan on sisimmässämme:
meidän on etsittävä viat ensin itsestämme. Synti
ei ole vain tiettyjen käskyjen rikkomista; synti
on elämä ilman Vapahtajaa.*

*Katumus on nöyrymistä: myönnämme ole-
vamme syntisiä ja kadoteltuja — täysin osat-
tomia pelastukseen. Kokemamme rakkaus ja
hyvyys saavat meidät tuntemaan itsemme pa-
hoiksi, kylmiksi ja rakkaudettomiksi. Katu-
muksessa katsoimme itseemme; tutkimme itseäm-
me: olemmeko kokemamme rakkauden ja huo-
lenpidon arvoiset. Päivittäinen toimeentulomme
on turvattu: saamme asua vapaassa maassa;
meillä on ystäviä; saamme toteuttaa itseämme
haluamallamme tavalla. Todellinen katumus
syyntyytä meissä uutta: huomaamme virheemme*

*ja tahdomme tehdä parannuksen. Itsetutkiskelu
muistuttaa meitä Vapahtajan rakkaudesta —
hänen työnsä omistaminen on katumuksen tar-
koitus.*

*Anteeksianto on Jumalan laupeutta; an-
teeksianto ei ole ansiotamme. Kaiken Luoja ei
hylkää meitä syntiemme tähden — Vapahta-
jamme on voittanut synnin. Armo uudistaa
meidät: me muutamme yhä enemmän Kristuksen
kaltaiseksi. Muutos kohdistuu sekä ajatus-
maailmaamme että ruumiiseemme. Huomaam-
me olevamme väärässä; mielipiteemme muut-
tuvat; arvostamme asioita uudella tavalla.
Ruumiimme voi myös kokea muutoksen: sai-
raudet paranevat — useat sairaudethan ovat
henkisten vaikeuksien aiheuttamia. Anteeksi-
saaminen on lahja, jonka voimme saada päi-
vittäin. Tämän lahjan arvoa ei voida mitata
rahana; armo tuo elämääme rauhan ja ilon
— elämämme jokaiselle päivälle.*

*Elämän rauhattomuus ei ole ainoa vaihto-
ehto: Jeesus Kristus antaa elämäämme mie-
lekkyyden ja tasapainon. Emme pelkää huo-
mista, sillä tiedämme Paavalin tavoin: elämä
on meille Kristus ja kuolema on meille voitto.*

Opettaja, joka yleensäkin on käyttänyt
punakynää hyvin säästeliäästi, on alle-
viivannut aineesta yhden kirjoitusvirheen.
Arvosanaksi hän on ehdottanut yhdek-
sikköä. Puuttumatta tässä koesuorituksen
sisältöön, rakenteeseen ja esitystapaan
kiinnitän huomiota sen välimerkkeihin.
Tekstiin sisältyi 7 pilkkua, 16 puoli-
pistettä, 14 kaksoispistettä, 8 ajatusviivaa,
huutomerkki, kysymysmerkki ja lainaus-
merkit. On siis näyttöä kerraksi väli-
merkkien osaamisesta, mutta onko tällai-
nen käyttö enää asiallista?

Kolme lisäesimerkkiä. Katkelmat ovat
saman helsinkiläiskoulun ylioppilaskoke-
laiden aineista. Ensimmäinen käsittelee
aihetta »Ammattien arvojärjestyks»:

*Raha on ammattitaidon myyntiväline: myyt
ammattitaitoasi rahasta. Rahaa arvostavat
kaikki: raha on elintason mitta. Mitä parempi
ammattitaito sinulla on, sitä korkeampi on
elintasosi! Ihmiset arvostavat sinua; he ka-
dehtivat sinua: olet ammattitaitoinen liikemies.
Useat kunnioittavat sinun palkkaasi: se on
suurempi kuin heidän oma palkkansa. Monet
uskovat: sinä olet maailman onnekkain ihmi-
nen: palkkasi riittää elintasosi ylläpitämiseen.
Kukaan ei ajattele uhrauksiasi palkkasi vuoksi:
sinulla ei ole vapaa-aikaa; paine rasittaa her-
mojasi; perheesi unohtuu: sinulla on työsi.
Palkka on tärkeä asia; inhimillinen elämä on
tärkeämpi.*

Kockirjoituksessa on kaikkiaan 20 puolipistettä ja 27 kaksoispistettä. Toiseksi näyte aineesta »Väkivalta ja syrjintä lasten ja nuorten elämässä»:

Tuuli saa veden silmiini: paleltaa. Polun päässä näkyy ihmisiä — muutaman nuoren muodostama ryhmä. En pidä tästä polusta, mutta se oikaisee. Yritän ohittaa nuoret; he muodostavat muurin eleeni: käännyn — takaisin — en pääse — olen saarroksissa. He kysyvät tupakkaa: minulla ei ole — en polta. He vaativat rahaa: en halua antaa. Ensimmäinen isku osuu palleaan, toinen kasvoihini. Puolustaudun, mutta heitä on liian monta: kaadun. Minua potkitaan joka puolelle: menetän tajuntani.

Ensimmäinen katkelma vilisee puoli- ja nimenomaan kaksoispisteitä. Toisessa tulevat mukaan ajatusviivat. Kolmas, joka on aineesta »Miksi kansa juo?», rakentuu olennaisesti ajatusviivojen varaan:

Vapaa-aika on lisääntynyt — lisääntyvätkö harrastusmahdollisuudet! Monet harrastukset ovat kalliita, monet edellyttävät matkustamista kauas kotoa — ravintolat ovat lähellä; pidät tanssimisesta ja keskustelusta hyvien ystäväsi kanssa — useimmat tanssipaidat ovat ravintoloita. Nuorille on järjestetty omia ravintoloita — iltaapalakortti vain viikonloppuisin — ja ne ovat päässeet suurempaan suosioon kuin erilaiset kerhot. Ravintoloita mainostetaan tehokkaasti — kerhotoimintaa ei! Aluksi juot alkoholia vain seuran vuoksi — virvoitusjuomien valikoima ravintoloissa on niukka: vähitellen totut nauttimaan alkoholia säännöllisesti — alkoholi on aiheuttanut riippuvuuden.

Kaikista kolmesta koesuorituksesta, joista edellä on katkelma, on opettaja antanut arvosanan 9—. Puoli- ja kaksoispisteiden ja ajatusviivojen ylenpalttisuus, jollaista esiintyy muidenkin koulujen kokeilailta, sekä myös lainatuista aineista ehdotettu korkea arvosana panevat kuitenkin epäilemään, ettei välimerkkien opetus kaikissa oppikoluissamme ehkä ole aivan kohdallaan.

2. Tarkastelen ensin puoli- ja kaksoispistettä.

Vanha kunnan Setälän kielioppi sanoo, että puolipistettä käytetään:

1. Eroittamaan samaan virkkeeseen kuuluvia yhdistettyjä lauseita.

2. Muuten milloin virkkeessä tarvitaan suurempaa välimerkkiä kuin pilkkua.

Lisäksi Setälä huomauttaa, että »puolipisteen asemesta voi useimmiten käyttää pistettä». Kaksoispistettä käytetään Setälän mukaan:

1. Suoraa esitystä sisältävän lauseen edessä, kun johtava lause käy edellä.

2. Sanojen ja lauseiden edessä, jotka sisältävät jakoja, esimerkkejä, luetteloita, todisteita ja selityksiä edellä lausuttuun.

3. Sanoja lyhennettäessä, kun kirjaimia on jätetty pois sanan sisästä. (E.N. Setälä, Suomen kielioppi, 12. painos, 1930, s. 40—41.)

Laittamattomasti sanottu. Lyhenteiden sisästä kaksoispiste on sittenkin jäänyt miltei täysin pois, mutta sitä käytetään lisäksi Setälän 1. muistutuksen mukaisesti lyhenteiden, numeroiden ja muiden symbolisten merkkien taivutuksessa. Setälän välimerkkievän ovat kymmenet vuosiluokat koululaisia, ylioppilaita, maistereita, tohtoreita ja professoreita tulleet toimeen kirjallisessa viestinnässään. Ja viesti on mennyt perille.

Olennaisin Setälän sääntöihin tehty tarkennus koskee kaksoispistettä. Paitsi lainattuna esitettävän suoran kerronnan ja luettelon, esimerkkien yms. edessä sitä käytetään Aarni Penttilän kieliopin mukaan »sellaisen konjunktiota edelliseen liittyvän lauseen edessä, joka sisältää johtopäätöksen, seuraamuksen, selityksen tai todisteiden» (Suomen kielioppi, 1957, s. 81; aikaisemmin teoksessa Suomen kielen äänne- ja oikeinkirjoitusoppi, 1948, s. 91).

Intoa puoli- ja kaksoispisteen viljelyyn ovat lisänneet kielenkäytön oppaamme. Jo E.A. Saarimaa sanoo: »On syytä huomauttaa, että välimerkintätaito ilmenee puolipisteen oikeassa käytössä» ja »Kaksoispisteestä tuntee vielä paremmin kuin puolipisteestä taitavan välimerkkien käyttäjän» (Kielenopas 1947, s. 123—125, 7. painos 1967, s. 128—129). Paavo Pulkkinen: »Useimmat kirjoittajat voisivat käyt-

tää puolipistettä nykyistä runsaammin» (Asiasuomen opas, 5. painos 1969, s. 116). Matti Hako propagoi nimenomaan kaksoispistettä »ajatusten oikotienä»: »Harjaantuneet kirjoittajat kokoavat — sen avulla ajatuksensa iskulausemaisiksi väitteiksi, painokkaiksi toteamuksiksi» (Hyväkin parempaa suomea, 5. painos 1971, s. 111).

3. Vuonna 1973 julkaisi arvostettu pedagogi Vuokko Raekallio-Teppo »kielenkäyttäjän avuksi», nimenomaan »lähinnä lukioasteelle» välimerkeistä kokonaisen kirjan. 96-sivuisena se on laajin aiheesta meillä ilmestynyt esitys, ja se tarjoaakin selkeässä muodossa paljon mielenkiintoista, opettavaa lukemista. Sitä voi suositella kaikille kirjallista viestintää työkseen harjoittaville. Mutta sopii teos lukioasteelle, on toinen asia. Myös siinä helsinkiläiskoulussa, jonka ylioppilaskokelaiden aineista edellä esitetyt lainaukset on poimittu, on käytetty opetuksessa Raekallio-Tepon välimerkki-kirjaa. Ja jäljet arveluttavat.

Puolipisteen käsittely täyttää Raekallio-Tepon kirjassa 6 1/2 sivua, kaksoispisteen 9 sivua (Välimerkit 1973, 2. painos 1974, s. 22—37). Edellisessä luvussa on viisi alaotsikkoa, jälkimmäisessä kahdeksan. Näytteenä »Esimerkkejä kahden päälauseen virkkeistä, joissa puolipiste on paikallaan»:

Kokoontumispaikaksi sovittiin kerhotalo; ajan sihteeri ilmoittaa myöhemmin.

Työ alkaa kello 9:ltä ja kestää 18:aan; väliin jää tietenkin jokunen vapaa tunti. Rannalle on siroteltu saaria; jotkut niistä ovat rehevämettäisiä.

Vihannin sinkkikaivos avattiin 1950-luvulla; se on Euroopan rikkain.

Pakokaasut pilaavat ilman; onneksi on pyritty vähentämään autojen tyhjäkäyntiä.

Eri ihmiset suhtautuvat rakkauteen eri lailla; kaikille se on kuitenkin olennainen osa elämää.

Ympyrällä ja ympäristöllä on aina keskipisteensä; ihmisen ympäristön keskipiste on ihminen itse. (Reino Kalliola: Ihminen muuttuvassa ympäristössä)

Minä olen saanut tarpeeksi niin häviämistä kuin voittamisesta; taistelemalla ei

mitään hyvää synny. (Markku Lahtela: Vihaa nyt — rakasta myöhemmin)

Kuivan veren värinen maa, tuhkainen lakeus levittäytyy; järki traagisen avuton käytännön kovissa seikoissa. (Väinö Kirsinä: Luonnollinen tanssi)

Toki puolipistettä voi tilapäisesti näinkin käyttää ja niin puoli- kuin kaksoispisteen deskriptiossa voi erottaa kirjassa esitetyt ryhmät, mutta eikö tällainen opetus lukioasteella ole liian hienosyistä? Ja pystyykö lukiolainen sitä edes omaksumaan, kun jo ainekirjoituksessa kiitettävästikin menestyneet ylioppilaskokelaat välimerkittävät, kuten esitetyistä näytteistä ilmenee, annettuja esimerkkejä täysin kritiikittä yleistäen?

4. Koulukieliopit suhtautuvat puoli- ja kaksoispisteeseen pidättyvästi. Ja löytää kielenkäytön oppiaistakin varoitukseen sanoja puoli- ja kaksoispisteen liiallisesta käytöstä. Myös Vuokko Raekallio-Teppo kirjoittaa: »Yhtenäisessä tekstissä puolipistettä ei saa — enempää kuin muutakaan voimakasta ja näkyvää välimerkkiä — käyttää niin runsaasti, että se vaikuttaa piintymältä. Kirjailijoilla on kuitenkin oma vapautensa» (s. 27), »Kaksoispiste kuuluu voimakkaisiin ja näkyviin välimerkkeihin, siksi sitä ei saa asiaproosassa käyttää häiritsevän runsaasti, vaan harkiten» (s. 37). Mutta kukapa tuon kohtuuden arvaa. Kun toisaalta kirjoittajan kyvykkyyden sanotaan paljastuvan myös välimerkkien käytöstä, »taitavasti sijoitetut välimerkit kertovat paljon kirjoittajan logiikasta, älykkyydestä ja omaperäisyydestä» (s. 5), ei ihme, että juuri ylioppilaskokelas yrittää niihin turvautua. Hänenhän on annettava näyttö taidoistaan.

5. Puheena olevista puoli- ja kaksoispisteestä on puolipiste harjaantumattomalle kielenkäyttäjälle vaikeampi. Matti Sadeniemi on Kielikellon välimerkkienumerossa täsmentänyt Setälän ohjeita. Hänen mukaansa puolipistettä käytetään:

1. Erottamassa kahta virkkeen veroista

ilmausta, jotka kuuluvat läheisesti yhteen

2. Luettelmissa ja laajoissa rinnastuksissa erottamassa eri ryhmiä (Kielikello 2, 1969, s. 10).

On myös huomautettu rytminvaihte-
luista, »joihin päästään puolipistettä käyt-
täen» (Pekka Mattila — Anna-Liisa
Mäenpää — Veikko Ruoppila, Sana-
niekka, 2. painos 1964, s. 109). Matti
Hako suosittaa oppi-isäksi Matti Kurjen-
saarta (mts. 112). Toisaalta esim. Väinö
Linnan Pohjantähti-trilogian ensimmäi-
sen osan sadalla ensimmäisellä teksti-
sivulla on yksi ainoa puolipiste, s. 80
(lieneekö painovirhe?), eikä Linnaa toki
voi pitää rytmittömänä kirjailijana. Hän
ilmaisee rytminsä muilla keinoin. Veijo
Meren »Aleksis Stenvallin elämästä»
(1973) kohtaa ensimmäisen ja Meren
omassa tekstissä ainoan puolipisteen si-
vulla 133. Eeva Joenpellon romaanista
»Vesissä toinen silmä» (1971) saa ensim-
mäisiltä sadalta tekstisivulta turhaan
hakea puolipistettä. Alpo Ruuthin »Koti-
maassa» (1974) on vastaavilla sadalla
sivulla 9 puolipistettä, Hannu Salaman
pispalalaisepoksessa »Siinä näkijä missä
tekijä» (1972) 33, siis edellisessä 1 puoli-
piste noin joka kymmenennellä, jälkim-
mäisessä joka kolmannella kerronnaltaan
täyteläisellä sivulla. Vuokko Raekallio-
Teppo myöntää, että kirjailijoilla juuri
puolipisteen käytössä on »oma vapau-
tensa» (mts. 27), mutta eivät kaikki kir-
jailijat heille luvattua vapautta kaipaa.
Puolipisteettäkin voi kirjoittaa elävästi ja
rytmikkäästi.

6. »Kolmas tyyllitaidon koetinkivi on
ajatusviiva.» Sanat ovat Matti Kuusen
(Miten opin kirjoittamaan paremmin,
11. painos 1965, s. 26). Raekallio-Tepon
ajatusviivaesitys käsittää 9 sivua, ja se
jakaantuu peräti 11 käyttöryhmään (s.
38—46). Ajatusviiva onkin välimerkeistä
monipuolisimpia, ellei monipuolisin. Se
on kuitenkin myös silmäänpistävin, niin
että jo sen vuoksi merkin käytössä on

syystä olla mahdollisimman säästeliäs.
Muistettakoon myös jo monesti lainattu
Schopenhauerin väite: »Mitä enemmän
ajatusviivoja kirjassa on, sitä vähemmän
ajatuksia.»

Seulomatta enemmän ajatusviivan
käyttöä puutun vain erääseen uudenlai-
seen välimerkitystapaan, josta tätä esitystä
kirjoittaessani Helsingin Sanomat tarjosi
tuoreen esimerkin. Kysymys oli hallituk-
sen kriisistä. »Hän [presidentti] kutsui
hallituspuolueiden eduskuntaryhmien —
joille vastuu nyt siirtyy suurelta osin —
johtajat luokseen tiistaina klo 13» (19.4.
75, s. 3). Kun on opetettu, että genetiivi-
attribuuttia ei saa erottaa pääsanastaan
pilkkujen välisellä relatiivilauseella (ei
siis: tytön, joka tuli vastaamme, isä on
tuomari), on keksitty panna relatiivi-
lause ajatusviivojen väliin. Säännön kier-
täjä on kuitenkin joutunut ojasta allik-
koon: vielä pilkkuja räikeämmin erotta-
vat ajatusviivat yhteen kuuluvat virk-
keenosat.

7. Välimerkkejä käytetään Aarni Pent-
tilän sanoin »selventämään tai täydentä-
mään kirjoitusta, helpottamaan lukemista
ja luettavan ymmärtämistä» (Suomen
kielioppi 1957, s. 70). Niiden tarkoitus
on palvella kirjallisen viestin vastaan-
ottajaa. Ei ole kuitenkaan kaukana aja-
tus, että alussa lainattujen äidinkielen
koesuoritusten kirjoittajille välimerkit
ovat olleet itsetarkoitus. Mutta jos ne
ovat näyttönä opetuksen perillemenosta,
itse opetuksessa on tarkistamisen varaa.

Mikäli välimerkkien opetuksessa lukio-
asteella on varsinaisten oppikirjojen lisäksi
tarpeen erityisopas, sellaiseksi sopii kieli-
toimiston julkaisema Kielikello 2. Niin
oivallinen kuin Vuokko Raekallio-Tepon
teos Välimerkit onkin, siihen on koulussa
suhtauduttava varauksin. Ainekirjoituk-
sen tavoitteeksi riittää sujuva, virheetön,
yksinkertaisesti ja keikailemattomasti väli-
merkitetty asia-suomi. Ja ennen kaikkea:
liika on liikaa välimerkkienkin käytössä.

Jouko Vesikansa